

Dr. sci. Najil Kurtić, redovni profesor
- član istraživačkog tima

IZVJEŠTAJ
o rezultatima empirijskog istraživanja
„Stavovi osoba s invaliditetom o svom društvenom položaju“
u kantonima FBiH u 2012. godini
K O M U N I K A C I J S K I A S P E K T I
PRILOG

Sarajevo, decembar 2012. godina

UVOD

Masovni mediji su značajan posrednik u odnosu između osoba s invaliditetom i društva i obrnuto. Jedini način da ove osobe postanu vidljive i prezentiraju svoje veoma ozbiljne egzistencijalne probleme zajednici u koju se nastoje integrirati (uključiti) je da postanu predmetom objektivnog, kontinuiranog produbljenog medijskog izvještavanja.

Način na koji će društvena zajednica, lokalna ili šira reagirati na osobe s invaliditetom u svakodnevnom životu, na ulici, u redovima za čekanje, na konkursima za zapošljavanje ovisi u značajnoj mjeri od načina na koji o njima mediji kreiraju sliku.

Na drugoj strani, način na koji će osobe s invaliditetom percipirati same sebe, kao jednake članove uže i šire zajednice, samosvjesne vrijedne osobe koje mogu doprinijeti, kada im se pruži prilika, zajednici i koji su spremni da se angažiraju ovisi u velikoj mjeri i od načina na koji ih masovni mediji predstavljaju društvenoj zajednici i na koji ih motiviraju da se uključe u aktualne političke, kulturne i ekonomske tokove.

Masovni mediji su, prema tome bitan faktor društvene samosvijesti osoba s invaliditetom i nezaobilazan su aspekt problema neadekvatne društvene pozicije ove grupacije građana, u mjeri u kojoj to ovisi od samosvijesti i percepcije zajednice.

Istraživanje komunikacijskih aspekata autorefleksije osoba s invaliditetom je, prema tome, neizostavan dio svakog nastojanja da se shvate korijeni pojava njihovog zadovoljstva, odnosno nezadovoljstva sopstvenim društvenim položajem.

Masovni mediji su dio društva i to veoma značajan i utjecajan dio – često kapija kroz koju se uključuje u relevantne društvene tokove – i zbog toga je sasvim razumljivo da se zadovoljstvo, odnosno nezadovoljstvo vlastitom pozicijom u društvu jednim dijelom odnosi i na poziciju u medijima.

Ako je to već tako, utemeljeno je pretpostaviti i da je svako angažiranje na poboljšanje društvenog položaja ove grupacije građana povezano sa poboljšanjem njihove pozicije u medijima. U tom smislu konkretan odnos masovnih medija prema osobama s invaliditetom je istovremeno 1) determinanta koja utiče da njihov položaj u društvu bude više ili manje prihvatljiv i dobar i 2) pouzdan indikator (posljedica) konkretnog odnosa društva prema njima. Masovni mediji značajno, ako ne i presudno utiču na pesimističnu ili optimističnu ocjenu sopstvenog ugleda i prihvaćenosti u užoj i široj zajednici ove grupacije građana. To se izravno odražava na njihovo učešće u javnom i političkom životu, na ohrabrenost da njeguju i pokazuju svoje kreativne sposobnosti u različitim područjima života i stvaralaštva i na koncu na generalni društveni položaj – kao osoba o kojima treba skrbiti iz moralnih i humanitarnih razloga ili osoba koje mogu veoma mnogo doprinostiti sami sebi, svojim porodicama i zajednici.

Na osnovu svega rečenog definirana je pomoćna hipoteza (tzv. komunikacijska varjabla) koja glasi: *Promjena odnosa masovnih medija prema agendi osoba s invaliditetom i načinu na koji se izvještava o njima nužan je uvjet za poboljšanje njihovog ukupnog društvenog položaja. To podrazumijeva kontinuirano, kontekstualizirano, produbljeno izvještavanje o svim relevantnim aspektima društvenog položaja ove grupacije građana koje bi osiguralo pozitivne percepcije javnosti i zajednice o njihovim nastojanjima da se uključe kao korisni akteri u društvene tokove i*

podstaklo pozitivne autorefleksije (optimističnu samosvijest) o vrijednosti za porodicu i zajednicu.

Ovako postavljena hipoteza uključuje najmanje tri dimenzije odnosa medija i osoba s invaliditetom; prva se odnosi na objektivno stanje ovog odnosa čiji su indikatori: zastupljenost tema koje se odnose na ovu grupaciju u masovnim medijima sa svim aspektima kao što su: učestalost, kontinuitet, širina spektra tema, objektivnost i sveobuhvatnost pristupa, kontekstualiziranost, hijerarhizacija prikaza, nepristrasnost. Ovu dimenziju bi trebalo istražiti nepristrasnim monitoringom sadržaja masovnih medija. Međutim, ona nije predmetom ovog istraživanja.

Druga dimenzija odnosa masovnih medija prema osobama sa invaliditetom se tiče načina na koji taj odnos percipiraju te osobe: zadovoljstvo, odnosno nezadovoljstvo načinom na koji masovni mediji izvještavaju o njihovim problemima i položaju, mjeri u kojoj imaju povjerenja (vjerodostojnost) u masovne medije, nivo očekivanja i subjektivnog povezivanja svoje pozicije sa načinom na koji mediji o njima izvještavaju i komunikacijskog ponašanja (konzumiranja). Ovu dimenziju smo istraživali.

Treća dimenzija se tiče slike koju ostali građani mogu dobiti i koju imaju o osobama sa invaliditetom i povezanosti tog općeg dojma (imidža) sa načinom na koji o tim osobama izvještavaju masovni mediji. Ni ovaj aspekt nije obuhvaćen istraživanjem

Ima opravdanja u narednom periodu ovo istraživanje proširiti sa prvim i trećim aspektom.

2. Prikaz rezultata istraživanja

2.1. Stupanj zadovoljstva načinom na koji masovni mediji izvještavaju javnost o problemima i položaju osoba sa invaliditetom u bosansko-hercegovačkom društvu.

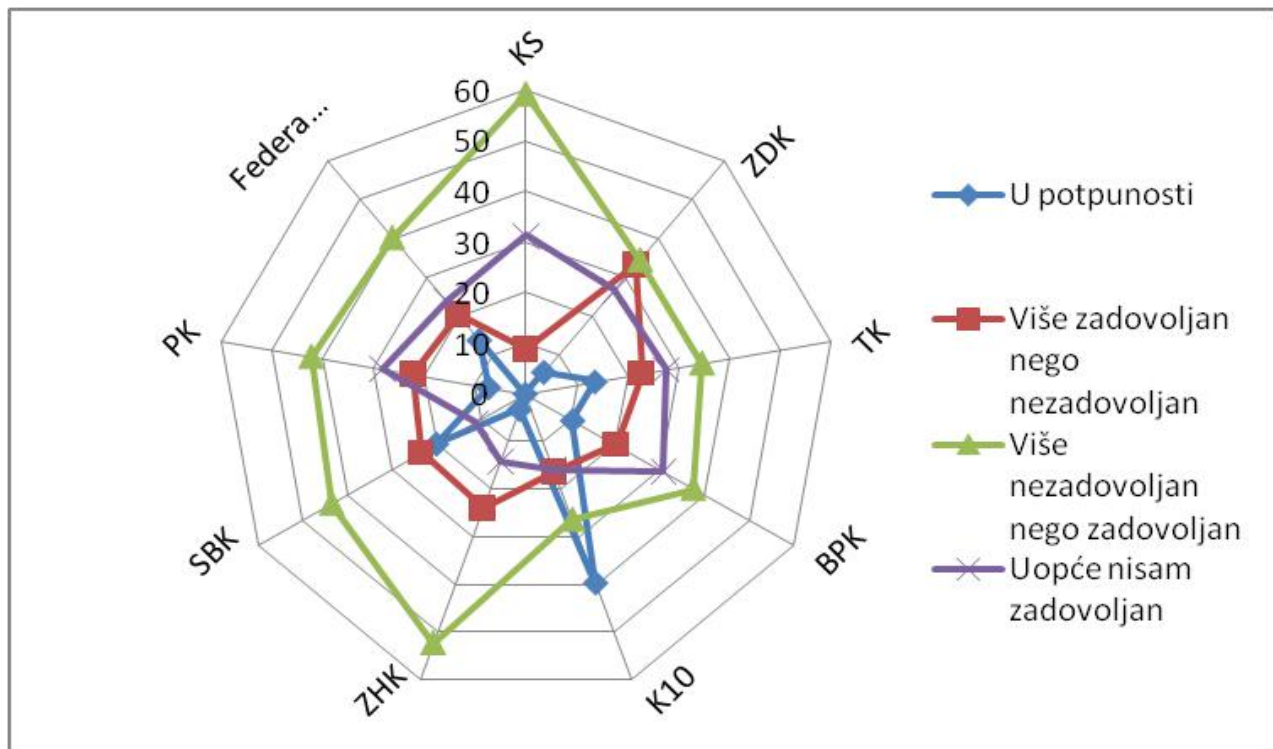
Ispitanici su stupanj svog zadovoljstva mogli iskazati u okviru četverostepene skale koja je istovremeno mjerila pravac i intenzitet stavova.

	KS	ZDK	TK	BPK	K10	ZHK	SBK	PK	Federacija
U potpunosti	0	15	140	11	191	8	51	13	429
Više zadovoljan nego nezadovoljan	46	89	234	21	79	58	60	40	627
Više nezadovoljan nego zadovoljan	315	92	355	39	127	126	111	76	1241
Uopće nisam	166	71	283	32	76	34	29	51	742
Nema odgovora	4	0	12	1	6	14	5	0	42
Ukupno	531	267	1024	104	479	240	256	180	3081

Tabela 1. Zadovoljstvo načinom medijskog izvještavanja o osobama s invaliditetom

Među ispitanicima (osobama sa invaliditetom) prevladava nezadovoljstvo načinom medijskog izvještavanja o njihovim egzistencijalnim pitanjima. Najveći broj ispitanika (40,27%) je više nezadovoljno nego što je zadovoljno, čak 24,08% je potpuno nezadovoljno. Na drugoj strani samo je 13,92% ispitanika potpuno zadovoljno, a 20,35% više zadovoljno nego nezadovoljno.

Ove rezultate bi svakako trebalo predočiti medijima, naročito javnim servisima koji imaju jasno definirane obaveze prema manjinskim i posebno osjetljivim grupama.

Slika1. Distribucija zadovoljstva načinom medijskog izvještavanja o osobama sa invaliditetom – po kantonima

Izrazite su razlike u stupnju zadovoljstva ispitanika načinom medijskog izvještavanja o osobama s invaliditetom. U kantonu 10 maksimalni stupanj zadovoljstva, a u Sarajevskom kantonu maksimalni stupanj nezadovoljstva. Ukupno nezadovoljstvo je najizraženije u Sarajevskom kantonu.

2.2. Percepcija kvalitete medijskog izvještavanja

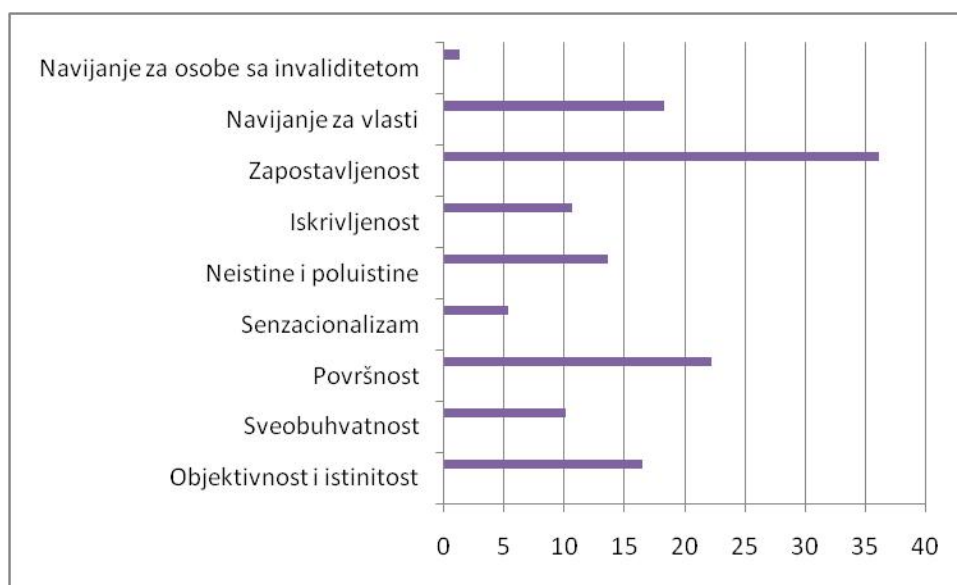
Percepcija kvalitete medijskog izvještavanja je mjerena tako što je ispitanicima ponuđena lista standardnih odlika izvještavanja uopće u savremenim medijima, među kojima su poželjna svojstva ali i jedan broj devijacija u izvještavanju. Dobijeni instrument je jedna vrsta prilagođenog semantičkog diferencijala koji ukazuje na sadržinu (strukturiranost) predodžbe i otkriva slabe tačke, elemente koji naročito utiču na smjer i intenzitet preovlađujućih stavova.

	KS	ZDK	TK	BPK	K10	ZHK	SBK	PK	Feder.
Objektivnost i istinitost	0	12,4	21,7	19	30,7	3,8	15,6	21,7	16,52
Sveobuhvatnost	0	24,3	14,1	13,5	6,7	4,2	12,1	7,8	10,06
Površnost	13,2	19,1	17	15,4	17,1	70,8	40,2	11,1	22,26
Senzacionalizam	4	2,2	6,2	0	9	10,8	2,3	0	5,35
Neistine i poluistine	29,2	7,9	10,3	0	15,7	17,9	2,3	8,3	13,63
Iskrivljenost	6,8	7,9	10,5	1,9	20,9	15,8	2,7	8,3	10,61
Zapostavljenost	42,4	39	38,7	50	20,9	33,8	23	55	36,22
Navijanje za vlasti	33,1	12,4	18	15,4	8,1	26,7	7	18,9	18,3
Navijanje za osobe sa invaliditetom	0	0	2,4	1	2,3	0,4	0,4	0	1,26

Tabela 2. Struktura percepcije kvalitete medijskog izvještavanja o osobama sa invaliditetom

Kod ispitanika prevladava osjećaj zaspojavljenosti u masovnim medijima (36,32%). Slijede utisak o površnosti izvještaja (priča) (22,26%), o pristrasnom zauzimanju stajališta organa vlasti (ministarstava) (18,3%).

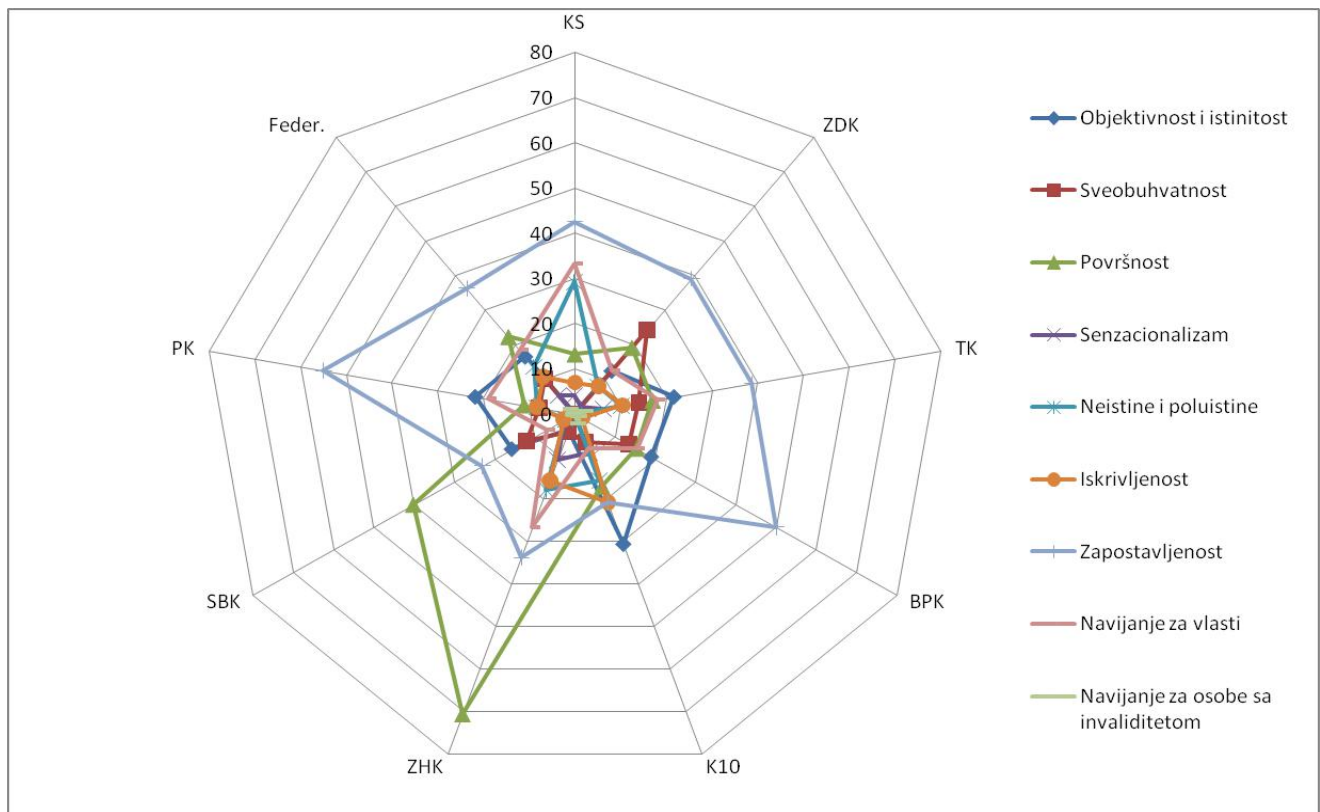
Svega 16,52 % ispitanika medijske izvještaje o osobama sa invaliditetom ocjenjuje objektivnim i istinitim.

Slika 2. Struktura percepcije kvalitete medijskog izvještavanja o osobama sa invaliditetom – Federacija BiH

Statistički su značajne razlike u sadržini percepcije načina medijskog izvještavanja o osobama sa invaliditetom po pojedinim kantonim. Površnost kao svojstvo je istaknuto u najvećoj mjeri u Zapadnohercegovačkom kantonu. Objektivnost i istinitost su istaknuti u Kantonu 10. U kantonu

Sarajevo i Zapadnohercegovačkom kantonu ističu navijanje za vlasti. Zapostavljenost ističu u Bosanskojpodrinjskom kantonu a neistine i poluistine u Sarajevskom kantonu.

Slika 3. Distribucija elemenata percepcije načina medijskog izvještavanja o osobama sa invaliditetima – po kantonima

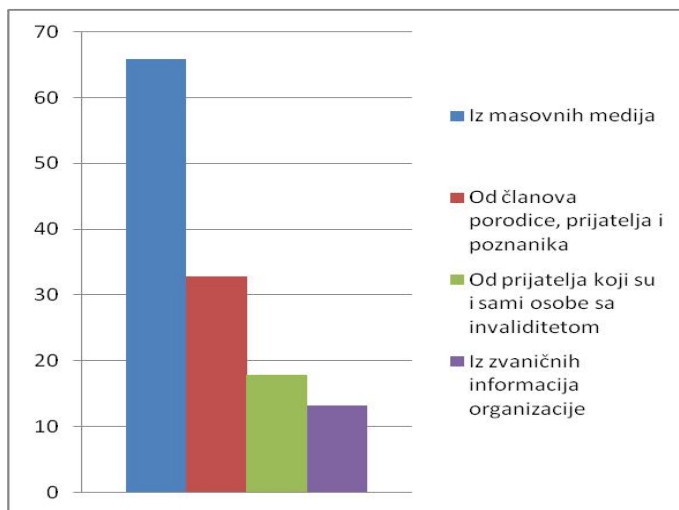
2.3. Načini informiranja osoba s invaliditetom o aktivnostima organizacije i pitanjima vezanim za njihov poseban status

Masovni mediji su najčešći izvor informacija osoba s invaliditetom o pitanjima relevantnim za njihov poseban status kao i o aktivnostima koje vode i pokreću njihove organizacije.

	KS	ZDK	TK	BPK	K10	ZHK	SBK	PK	Feder.
Iz masovnih medija	66,9	96,3	57,6	99	49,1	60	66,8	98,3	65,95
Od članova porodice, prijatelja i poznanika	23,7	4,9	9,1	5,8	6,9	37,9	18,8	2,8	32,74
Od prijatelja koji su i sami osobe sa invaliditetom	17,7	9,4	20	13,5	9,2	50,8	12,9	7,8	17,88
Iz zvaničnih informacija organizacije	1,3	5,2	12,7	0	30,1	41,2	4,7	0,6	13,2

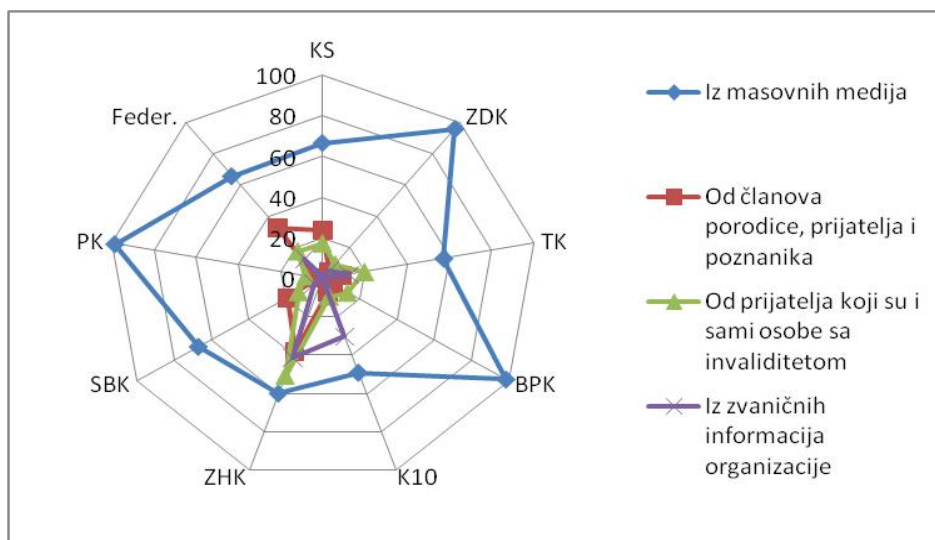
Tabela 3. Način informiranja osoba s invaliditetom

Drugi način informiranja su kontaksti sa porodicom, prijateljima i poznanicima. Na trećem mjestu su osobe koje su i sami invalidi a tek na zadnjem mjestu su same organizacije. Uz to što potvrđuje našu polazni tezu da su masovni mediji bitan faktor koji determinira autorefleksiju osoba sa invaliditetom, njihovu javnu percepciju i ukupni društveni položaj ovaj nalaz upućuje i da bi u budućnosti trebalo poduzeti adekvatne mjere kojima bi se izgradili kapaciteti organizacija osoba sa invaliditetom za internu komunikaciju (sa članstvom) kao i za komunikaciju (odnose) sa medijima.

Slika 4. Način informiranja osoba s invaliditetom - Federacija

Statistički su značajne razlike u načinu na koji se osobe sa invaliditetom informiraju o pitanjima koja su bitna za njih a po kantonima. Masovni mediji kao izvori informacija su izrazito prisutni u Zeničkodobojskom kantonu, Bosanskohercegovačkom i Posavskom kantonu. U Zapadnohercegovačkom kantonu je značajna zastupljenost prijatelja koji su i sami invalidizirane osobe – što indicira na kvalitet unutarorganizacijskih interakcija.

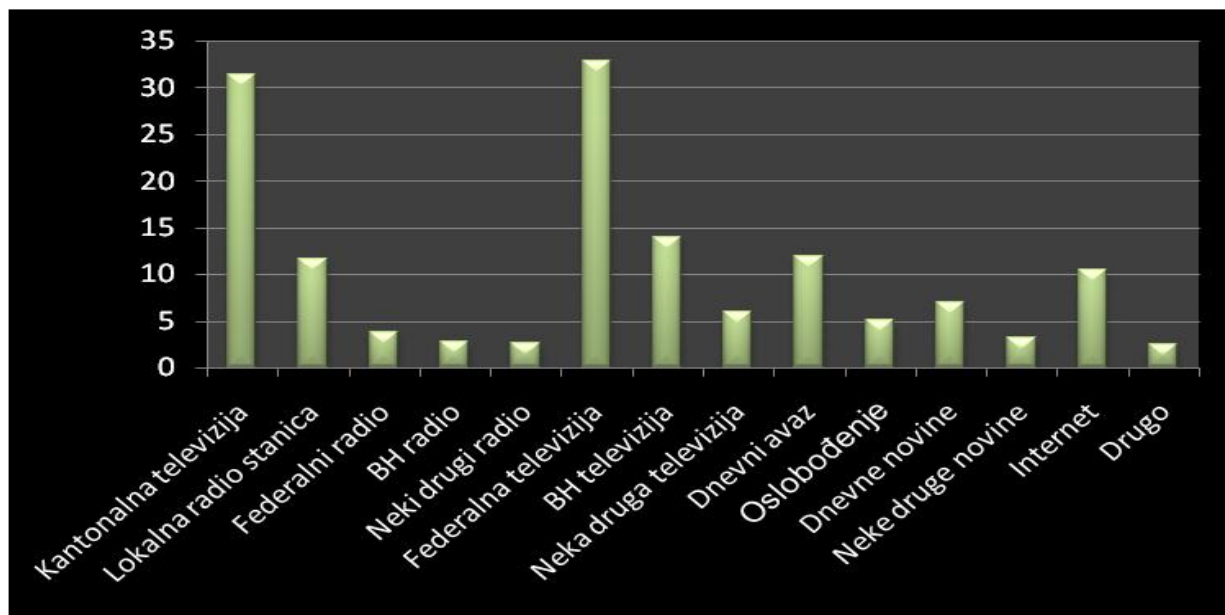
Slika 5. Način informiranja osoba s invaliditetom – kantoni

2.4. Mediji informiranja osoba sa invaliditetom

Televizija je najčešći medij informiranja osoba sa invaliditetom. Iza televizije je Dnevni avaz (kao najbolje plasirani printani medij. Na trećem mjestu su lokalne radio stanice a na četvrtom Internet.

	KS	ZDK	TK	BPK	K10	ZHK	SBK	PK	Feder.
Kantonalna televizija	22,6	47,2	29,1	22,1	53,4	1,2	25,8	42,2	31,41
Lokalna radio stanica	0,6	1,1	5,3	0	12,5	90,4	8,2	0	11,61
Federalni radio	0,9	3	3,8	0	6,5	2,1	11,3	0	3,79
BH radio	0	1,1	1,5	0	8,6	3,3	7,4	0	2,79
Neki drugi radio	0,6	0,7	1,8	0	5,4	10	2,3	1,1	2,62
Federalna televizija	30,1	34,8	36,1	56,7	25,1	27,5	23,8	45,6	32,81
BH televizija	8,3	18,4	15,6	18,3	5,6	20,4	12,5	27,2	13,92
Neka druga televizija	19,8	0	2,3	1	2,1	15,8	1,2	1,1	5,93
Dnevni avaz	12,1	7,1	18,5	14,4	5,4	0,4	5,9	20,6	11,87
Oslobođenje	3,2	4,9	7,4	7,7	0,6	3,3	5,5	10	5,09
Dnevne novine	8,7	5,6	5,5	6,7	5,4	6,7	6,2	17,8	6,94
Neke druge novine	0,4	0,7	1,3	0	0,2	33,8	0	0	3,14
Internet	13,4	7,5	13,4	11,5	0,2	17,9	7,8	10	10,45
Drugo	7,7	0,7	2,8	0	0,2	2,1	0	0	2,53

Tabela 4. Glavni mediji informiranja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH

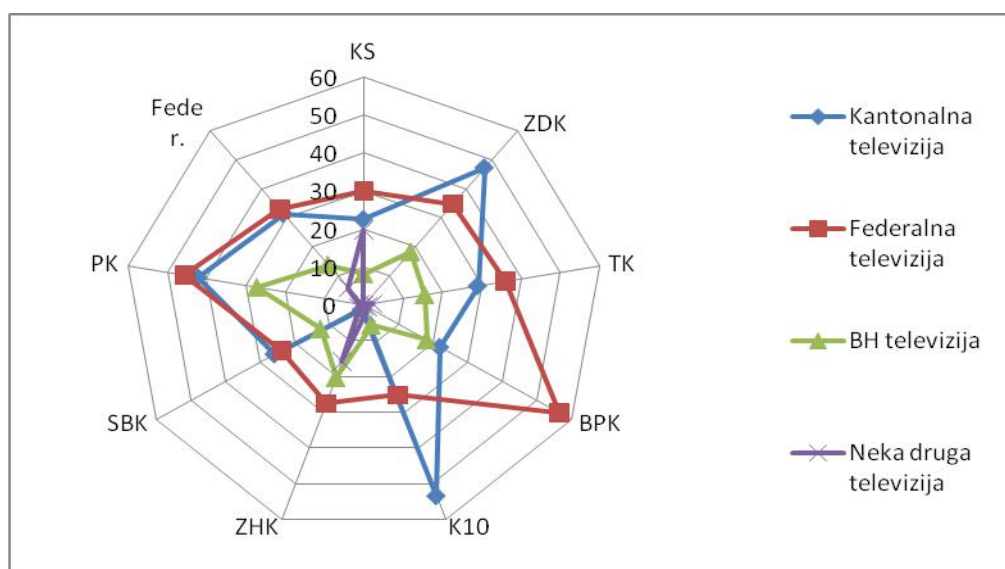

Slika 6. Glavni mediji informiranja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH

2.4.1. Televizija kao izvor informacija

Televizija je glavni izvor informacija osoba sa invaliditetom. Prvenstveno sa radi o Federalnoj televiziji i kantonalnim televizijama, koje su javni servisi. Uočljiva je relativno slaba uloga BH televizije, međutim to je objašnjivo s obzirom da se većina pitanja koja su relevantna za ovu grupaciju građana pokreću, diskutiraju i rješavaju na lokalnom nivou.

Značajne su razlike u preferiranju pojedinih televizija po kantonima. U kantonu 10 i Zeničkodobojskom kantonu izrazitu ulogu u informiranju ovih osoba imaju kantonalne televizije a Federalna televizija imaju značajnu ulogu u Bosanskopodrinjskom i Posavskom kantonu. Uočljiv je nizak udio ostalih (komercijalnih) televizija.

Slika 7. Televizija kao izvor informacija -kantoni

2.4.2. Radio kao izvor informacija

Radio je značajan izvor informacija za osobe sa invaliditetom, mada ne ni približno kao televizija. Glavnu ulogu u području radija igraju lokalne radio stanice. Federealni radio i BH radio igraju, neočekivano, slabu ulogu.

	KS	ZDK	TK	BPK	K10	ZHK	SBK	PK	Feder.
Lokalna radio stanica	0,6	1,1	5,3	0	12,5	90,4	8,2	0	11,61
Federalni radio	0,9	3	3,8	0	6,5	2,1	11,3	0	3,79
BH radio	0	1,1	1,5	0	8,6	3,3	7,4	0	2,79
Neki drugi radio	0,6	0,7	1,8	0	5,4	10	2,3	1,1	2,62

Tabela 5. Radio kao izvor informacija osoba sa invaliditetom

2.4.3. Printani mediji kao izvor informacija

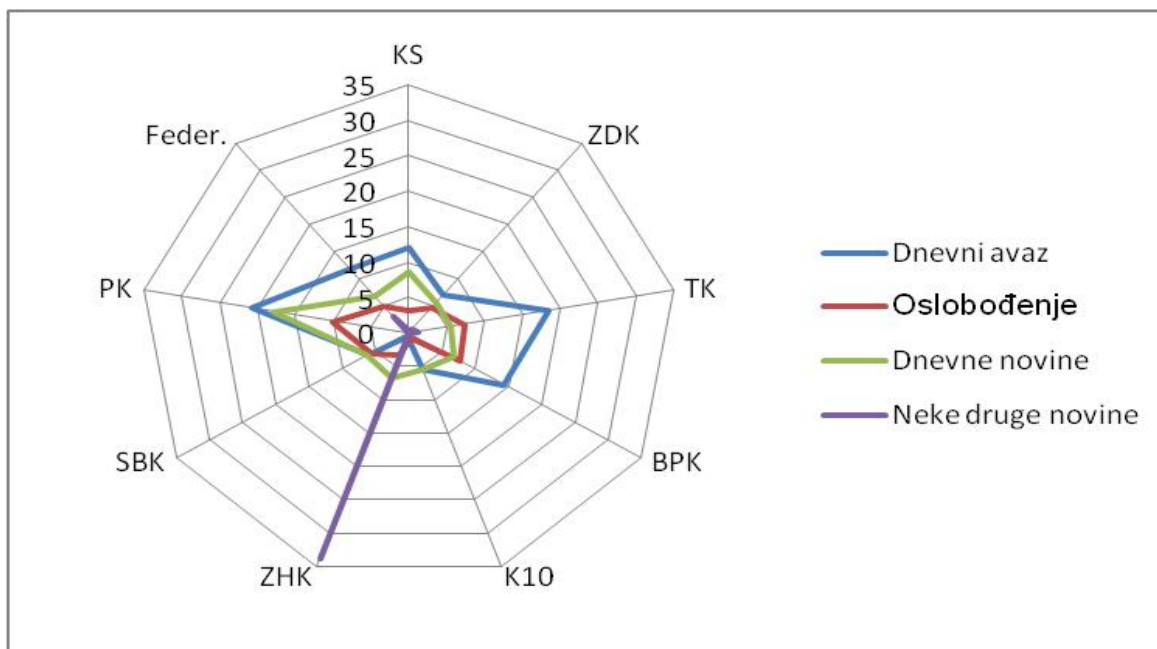
Vodeću ulogu u grupi printanih medija ima dnevni list “Dnevni avaz” a iza njega su “Dnevne novine” koje izlaze u Mostaru. Relativno slaba uloga novina je objašnjiva sa generalnim padom interesiranja za printanim meidjima ali i činjenicom da za novine ipak treba svaki dan izdvojiti određenu sumu novca što u aktuelnoj ekonomskoj situaciji u Bosni i Hercegovini predstavlja problem.

	KS	ZDK	TK	BPK	K10	ZHK	SBK	PK	Feder.
Dnevni avaz	12,1	7,1	18,5	14,4	5,4	0,4	5,9	20,6	11,87
Oslobođenje	3,2	4,9	7,4	7,7	0,6	3,3	5,5	10	5,09
Dnevne novine	8,7	5,6	5,5	6,7	5,4	6,7	6,2	17,8	6,94
Neke druge novine	0,4	0,7	1,3	0	0,2	33,8	0	0	3,14

Tabela 6. Novine kao izvor informacija osoba sa invaliditetom

Uočljiva je različita uloga pojedinih novina u različitim kantonima. Dnevni avaz je najčešći printani medij kao izvor informacija osoba sa invaliditetom u Tuzlanskom kantonu, Posavskom kantonu, Bosanskohercegovačkom i Sarajevskom kantonu.

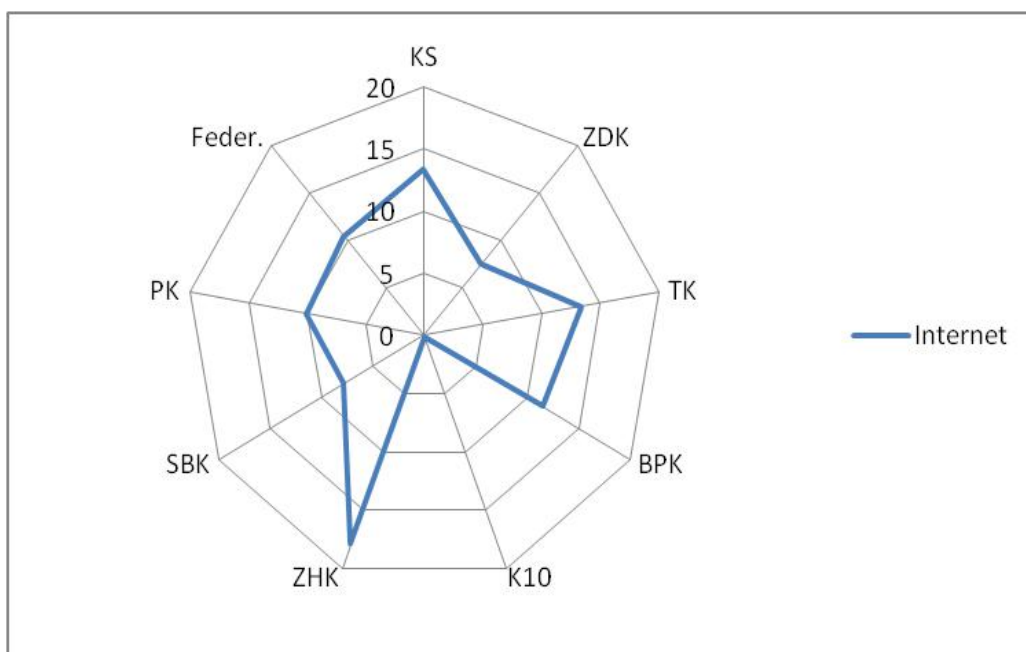
Dnevne novine su izrazito prisutne u Posavskom kantonu. Interesantno je da su u Sarajevskom kantonu Dnevne novine u većoj mjeri izvor informacija nego Oslobođenje.

Slika 8. Novine kao izvor informacija osoba sa invaliditetom - kantoni

2.4.4 Internet kao medij informiranja osoba sa invaliditetom

Uočljivo je slabo korištenje Interneta kao izvora informacija relevantnih za osobe sa invaliditetom. Ako se ima u vidu da najnovije procjene kažu da oko 50% građana Bosne i Hercegovine koristi Internet tada podatak da svega 10,45% osoba sa invaliditetom koristi Internet iznenađuje i trebalo bi ga dodatno istražiti. Objašnjenje bi moglo biti u različitim barijerama pristupu Internetu ali i u nespremnosti organizacija da kvalitetno koriste ovaj medij.

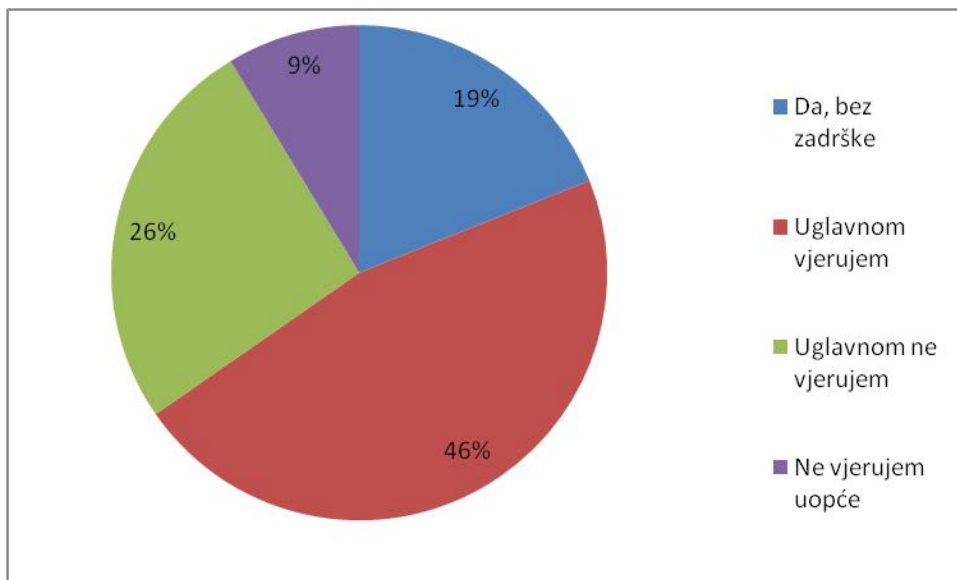
Slika 9. Internet kao medij informiranja osoba sa invaliditetom - kantoni

Uočljivo je da je na područjima Zapadnohercegovačkog, Sarajevskog, Tuzlanskog i Bosansko-podrinjskog kantona veće korištenje Interneta kao izvora informacija u odnosu na prosjek Federacije Bosne i Hercegovine.

2.5. Povjerenje u medije

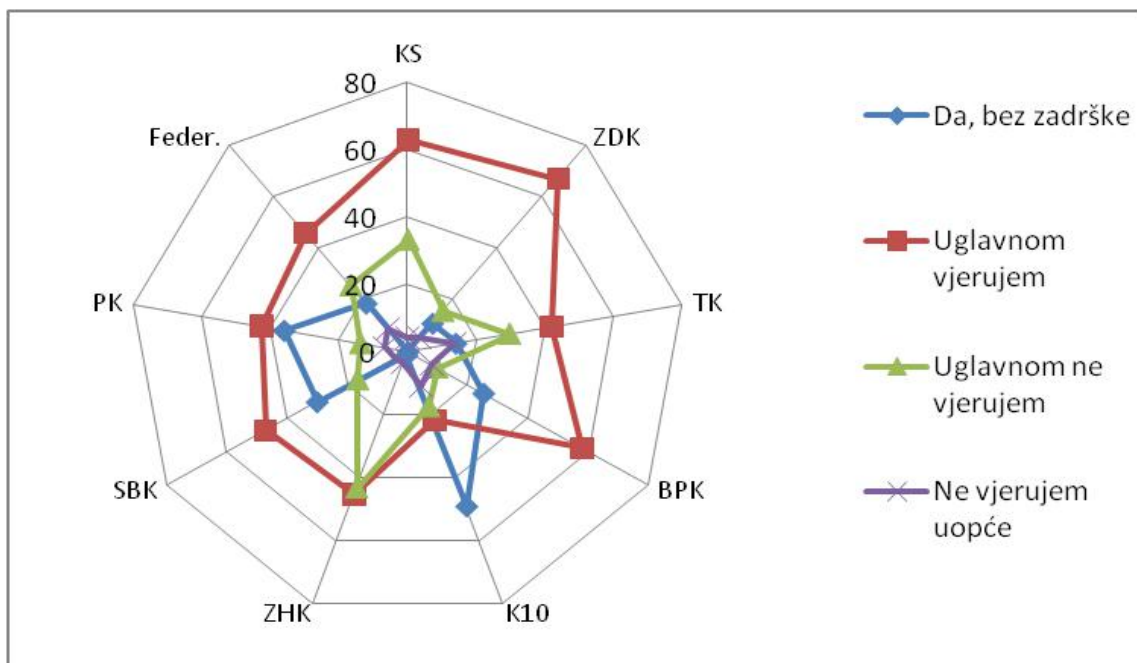
Aspekt povjerenja u masovne medije je mjereno četverostepenom skalom na kojoj su ispitanici istovremeno mogli iskazati smjer i intenzitet svog odnosa (povjerenja).

Opći zaključak je da osobe sa invaliditetom imaju povjerenje u medije; 18,72% ispitanika se izjasnilo da je to povjerenje bez zadržke a 45,82% da uglavnom vjeruju medijima. Ove dvije skupine ispitanika čine 65,54 % ispitanika. Svega 8,6 % ispitanika se izjasnilo da medijima uopće ne vjeruju. Ovo su veoma značajne informacije i dobra su osnova za projektiranje budućih aktivnosti uamjerenih na motiviranje osoba sa invaliditetom da se u većoj mjeri same angažiraju na promjeni svoje društvene pozicije.

Slika 10. Povjerenje u vjerodostojnost masovnih medija

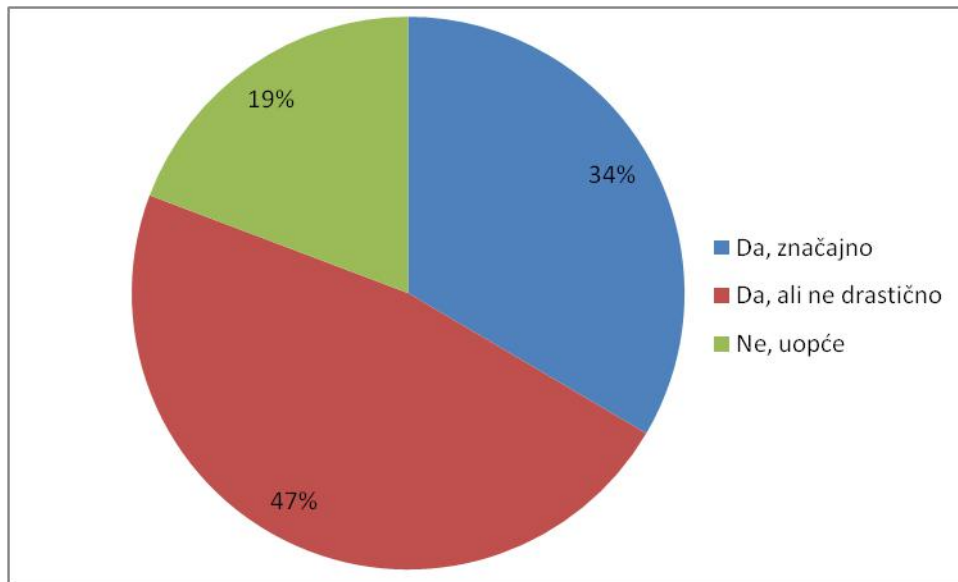
Postoje statistički značajne razlike u intenzitetu povjerenja u masovne medije osoba s invaliditetom u pojedinim kantonima. Najveće povjerenje je u Kantonu 10, najveće nepovjerenje je u Sarajevskom kantonu.

Slika 11. Povjerenje u vjerodostojnost masovnih medija - kantoni

2.6 Precepcija medijske moći

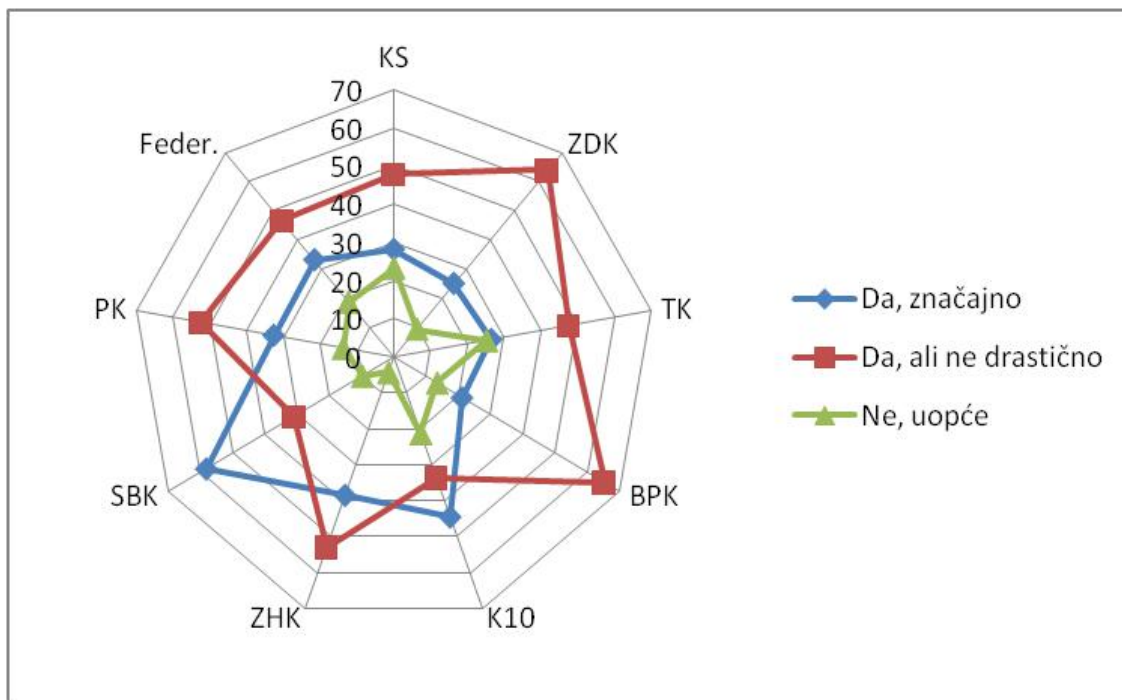
Prevladava mišljenje, među osobama sa invaliditetom da bi mediji drugačijim odnosom mogli uticati na poboljšanje njihovog društvenog položaja? Čak 81 % ispitanika se izjasnilo za potvrđan odgovor, međutim, 47% su ipak umjereni optimisti, razumijevajući da od samih medija ne ovisi njihov društveno-ekonomski položaj već od zakonodavnih i izvršnih organa vlasti, ali da mediji mogu uticati da te odluke budu u većoj mjeri u korist ove populacije.

Slika 12. Percepcija medijske moći

Ovaj nalaz potvrđuje polaznu tezu da masovni mediji mogu biti veoma snažan instrument i motivator u društvenom aktiviranju osoba sa invaliditetom kao i u promjeni njihovog ukupnog društvenog položaja.

Očigledno je da bi promjena načina na koji masovni mediji izvještavaju o ovoj grupaciji građana doprinijela na jednoj strani boljem razumijevanju i većoj podršci ostalih građana zahtjevima koje osobe s invaliditetom pojedinačno ali i kolektivno, preko svojih organizacija, upućuju različitim organima vlasti na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou. Na drugoj strani to bi se od strane političara i organa koji su u poziciji da odlučuju tumačilo kao pritisak javnosti kome, iz pragmatičnih razloga, treba popustiti, a na trećoj strani to bi doprinijelo i jačanju samopouzdanja ovih osoba u sebe i svoje vrijednosti i rezultiralo bi kod njih jednim generalno optimističkim odnosom naspram svoje životne situacije. U tom smislu bi poduzimanje bilo kakve ozbiljnije aktivnosti na unaprjeđenju društvenog položaja osoba sa invaliditetom trebalo uključiti i podizanje svijesti kod medijske javnosti (urednika, novinara i vlasnika medija) o veoma ozbiljnim očekivanjima koje ove osobe imaju u odnosu na medije.

Slika 13. Percepcija medijske moći - kantoni

U srednjobosanskom kantonu i u Kantonu 10 je izrazitije, u odnosu na Federalni prosjek i na ostale kantone, uvjerenje da masovni mediji mogu značajno doprinijeti poboljšanju društvenog položaja osoba sa invaliditetom. Najveći skepticizam je prisutan u Zapadnohercegovačkom kantonu.

ZAKLJUČCI

Istaživanje komunikacijskih aspekata stavova osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine o svom društvenoekonomskom položaju potvrdilo je polaznu hipotezu da je percepcija načina na koji masovni mediji izvještavaju o ovoj grupaciji sastavni dio ukupnog zadovoljstva načinom na koji se društvo odnosi prema njima i šansi koje dobijaju u društvu da se ispolje kao društveno relevantni akteri. U tom smislu može se zaključiti da je promjena odnosa masovnih medija prema agendi osoba s invaliditetom i načinu na koji se izvještava o njima nužan uvjet za poboljšanje njihovog ukupnog društvenog položaja.

Ta promjena je potrebna zbog toga što su osobe sa invaliditetom u većoj mjeri nezadovoljne nego što su zadovoljne načinom na koji se o njima govori u masovnim medijima a istovremeno imaju veoma benevolentan odnos prema njima. U većoj mjeri imaju, nego što nemaju povjerenja u medije i smatraju da mediji imaju veliku društvenu moć, kojom bi mogli doprinijeti promjeni njihove društvene pozicije.

Naročit utjecaj na osobe sa invaliditetom, u smislu podsticanja na jačanje njihovog samopouzdanja i odlučnosti na društveni aktivizam, može se ostvariti posredstvom kantonalnih (lokalnih) televizija i radijskih stanica. Veliki kapaciteti Interneta nisu u dovoljnoj mjeri iskorišteni.